

סג הלכות יום הכיפורים (יוה"כ) ה'תשפ"ו

ערב יום הכיפורים – יום רביעי ט' תשרי

"ידוע שבאכילת ערב יום הכיפורים מתקנים כל האכילות של כל השנה, וכן כל התפילות של כל השנה מתתקנים ומזדככים בתפלת ערב יום הכיפורים" (שם משמואל, שנת ה'תרע"ב)

מצוות אכילה

- "מצוה לאכול בערב יום הכיפורים ולהרבות בסעודה" (שו"ע סי' תרד). יש שכתבו שזו מצווה מן התורה (מג"א, משנ"ב).
- כמה סעודות – מעיקר הדין מספיק סעודה אחת. נהגו לסעוד לפחות סעודה נוספת בבוקר מלבד הסעודה מפסקת בצהרים. בסעודת הבוקר נהגו לאכול דגים (בן איש חי ש"א וילך אות א).
- טעם המצוה – רבינו יונה ב"שערי תשובה" (ד, ח-י) כתב ג' טעמים: א. בסעודה מראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו, ובכך ששמח בכפרתו הרי זה לו לעדות שהינו דואג לאשמתו. ב. כי יגדל מאד שבר השמחה על המצוות ... ומפני שהצום ביום הכיפורים, נתחייבנו לקבוע הסעודה על שמחת המצוה בערב יוה"כ. ג. למען נתחזק להרבות תפילה ותחנונים ביום הכיפורים. הרא"ש (יומא ח, כב) כתב טעם נוסף: "להראות חיבתו של המקום ברוך הוא לישראל, כאדם שיש לו ילד שעושים גזר עליו להתענות יום אחד, וציווה להאכילו ולהשקותו כדי שיוכל לסבול".
- נשים – גם מצוות לאכול בערב יום הכיפורים כגברים (אחרונים).
- ליל ט' בתשרי – זמן המצווה מיום ט' בתשרי בבוקר ולא מליל ט' בתשרי (כן כתבו רוב הפוסקים), אמנם יש שכתבו שקצת מצוה לאכול כבר בליל ט' בתשרי (עיין יב"א ח"א סי' לז אות ב).
- להתעסק בעבודה – ימעט ממלאכה כדי שיהיה פנוי להרבות באכילה ושתיה, ואם עשה אינו רואה סימן ברכה מהמלאכה (כף החיים).
- הליכה לבית הקברות – יש מקומות שנהגים לילך לבית הקברות ושבית הקברות מקום מנוחת הצדיקים (משנ"ב תקפא, רז), ולהרבות בצדקה, והכל מנהג יפה" (רמ"א). "ואין להרבות שם בתחינות, שהרי אין אומרים תחנון" (משנ"ב סי' תר"ה סק"ז).

מנהג כפרות ומלקות

- פשט המנהג בכל הקהילות לעשות כפרות, עבור כל אחד ואחת מבני הבית, על ידי תרגול או כסף, והוא מנהג קדום והוזכר בגאונים (שלא כשו"ע שכתב למנוע מנהג זה). אשה מעוברת תעשה עבור עובריה.
- הזמן הטוב ביותר הוא בערב יום הכיפורים באשמורת הבוקר, שהיא עת רחמים ורצון.
- כשעושה כפרות לבני ביתו, יעשה לעצמו תחילה, כדרך שנאמר בכהן הגדול "וכיפר בעדו ובעד ביתו".
- יש לקחת את סכום הכסף לסובב סביב הראש ולומר: "זה חליפתי, תמורתני, כפרתי (ר"ת חת"ך) זה הכסף ילך לצדקה ואכנס אני לחיים טובים ולשלום". וכך יעשה שלוש פעמים. ירהר בתשובה בשעה שעושה את הכפרות מעל ראשו, וה' ברחמי יקבל את תשובתו.
- מיד לאחר מכן יש לתת את הכסף לצדקה (כף החיים תרה, יא).
- יש נוהגים ללקות ל"ט מכות ברצועה בערב יוה"כ, שמתוך כך יתן אל ליבו לשוב בתשובה שלימה מעבירות שבידו (שו"ע סי' תרז ס"ו).

טבילה

- נהגו לטבול בערב יום הכיפורים, אף אם טבל בערב ראש השנה והוא טהור (משנ"ב תרה, כא). אמנם אין לברך על טבילה זו (חזון עובדיה).

מנחה וסדר הוידי

- זמן הטבילה – טוב לטבול משעה חמישית ביום, וקודם תפלת מנחה, שבתפילה זו מתוודה ובכך יתוודה בטהרה (משנ"ב ושו"ע הרב).
- חציצה – טוב ליהדר מחציצה בטבילה זו. מיעוט שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ. טוב לטבול שלוש פעמים (משנ"ב).
- מי נוהג – נערים אחר גיל בר מצווה טובלים. נשים לא נהגו בטבילה זו.
- בגדי שבת – נוהגים ללבוש בגדי שבת קודם תפלת מנחה.
- וידי – מתפללים מנחה בעוד היום גדול, כיון שצריך להתוודות במנחה קודם סעודה מפסקת, שמא יארע תקלה בסעודה ולא יוכל להתוודות (שו"ע סי' תרז). צריך כל יחיד לומר 10 וידיים ביוה"כ (משנ"ב תרכ, ב).
- עיקר הוידי – "אבל אנחנו חטאנו, עוינו, פשענו". אמנם כשמתפלל בלחש נכון לפרט החטאים שחטא (שו"ע תרז, ב).
- כוונה – בשעה שמתוודה יכוון לקיים מצוות עשה של וידי (חינוך, מצוה שסג, רמב"ם הלכות תשובה א, א).
- חרטה ועזיבת החטא – צריך לגמור בליבו לעזוב החטא, שאם לא כן הרי זה כטובל ושרץ בידו (רמב"ם). לפיכך מרבין באמירת וידי, שאם אמירה אחת לא הועילה, שלא גמר בליבו, תועיל האמירה האחרת.
- עמידה – צריך להתוודות בעמידה ולא בישיבה (שו"ע שם ג). אין להישען על דבר באופן שיפול אם ינטל אותו הדבר עליו נשען (משנ"ב).
- שחיה – טוב לשחות בוידי לאות הכנעה, כמו ששוחים במודים. אם יש קושי לשחות, מספיק לכופף מעט את הראש (משנ"ב ושעה"צ).
- הכאה על הלב – כשמוכיר על חטא, יכה באגרופ על הלב וארבע אצבעות מתחת לדד השמאלי (בא"ח, כה"ח, ילקו"י).
- לשון רבים – תקנו הוידי בלשון רבים לפי שכל ישראל ערבים זה לזה, ואמרו חז"ל: "וכשלו איש ואחיו – וכשלו איש בעוון אחיו". לכן לא ידלג על אותם חטאים שיודע שלא עבר עליהם.
- אמירת הוידי על סדר אותיות אל"ף בי"ת – כדי שיהיה שגור על פה, וכדי לתקן אשר פגמנו בכ"ב אותיות הקדושות שבהם ניתנה תורה.
- הפסק לדבר שבקדושה – מי שכבר אמר "יהיו לרצון אמרי פי" שבסוף תפילת שמונה עשרה: לשיטת האשכנזים – דינו כמו שעומד באמצע קריאת שמע וברכותיה (שעונה רק 'מודים אנחנו לך', 'אמן יהא שמיה רבה', ואמן שאחר 'דאמין בעלמא', 'המלך הקדוש' ו'שומע תפילה'). לשיטת הספרדים – נחלקו בזה, וכתב הגר"מ אליהו זצ"ל שכדי לצאת ידי הספק יאמר עוד פעם "יהיו לרצון" ומיד יענה על כל דבר שבקדושה.
- "בחתם סופר על התורה כתב שמעולם היה תמה שאומרים וידי ביום הצום בנעימת קול נעים מאד, ובלא ספק היא בקבלה לנו. וכתב ליישב מפני שגם הוידי מצות עשה, אם כן צריך להיות בשמחה, לכן אנו מנעימים ואומרים הוידי בקול נעים לכבוד השמחה. ועוד מפני דאיתא במדרש על פסוק 'ונשלמה פרים' ... דקאי על הוידי, כאילו הקריב קרבן, וקרבן טעון שירה, וכיון שהציבור מתוודים יחד כולם – הוי בקרבן ציבור וטעון שירה. והדברים מלהיבים" (שו"ת ציץ אליעזר חלק ט"ז, עמ' קפ"ו)

סעודה מפסקת

- אכילה** – "אוכלים ומפסיקים קודם בין השמשות כדי להוסיף מחול על הקודש" (שו"ע תרנ"א). "אין לאכול אלא מאכלים הקלים להתעכל, כדי שלא יהיה שבע ומתגאה כשיתפלל" (שו"ע שם ד).
- הפסקה** – "הפסיק בעוד היום גדול יכול לחזור ולאכול קודם שקיבל עליו התענית" (שו"ע שם ג). נכון שקודם ברכת המזון יאמר או יחשוב בפירוש שעדיין אינו מקבל עליו את התענית (משנ"ב שם ב).
- תוספת יום הכיפורים** – מוסיפים מחול על הקודש וטוב לקבל בפה. מעיקר הדין מספיק להוסיף מעט קודם השקיעה, ונהגו להוסיף 20 דקות לפני שקיעה (זמן כניסת יו"כ השנה בשעה - 18:05).

הכנות ליום הקדוש

- סידור הבית** – מסדרים את השולחנות והמיטות כמו בשבת (רמ"א תרי"ד), משום שיום הכיפורים נקרא "שבת שבתון" (משנ"ב).
- ברכת הבנים** – נהגו שהאב והאם מברכים את ילדיהם, "שכבר חלה קדושת היום, ושערי רחמים נפתחים" (מחזור הגר"מ אליהו). "וכל אחד כפי מערכי לבו שופך תחנונים בבכי ובדמעות שליש למען יקים ה' את דברו" (מטה אפרים תרי"ט, ב).
- הדלקת נרות** – מברכים שתי ברכות: 'להדליק נר של יום הכיפורים' ו'שהחינו'. אשה שתחילה מברכת ואחר כך מדליקה, תברך 'שהחינו' רק אחרי ההדלקה, או בבית הכנסת עם הציבור (חזון עובדיה).

- נר נשמה** – נהגו להדליק נר נשמה לאביו ואמו שנפטרו (רמ"א שם). ובכל ענין נכון להדליק נר שידלוק עד מוצאי יו"כ כדי לברך עליו בהבדלה, שאין מברכים אלא על "אור ששבת" (משנ"ב תרכ"ג).
- לובשים בגדים נאים** – לכבוד היום, ויש שנהגו ללבוש בגדים לבנים דוגמת מלאכי השרת (רמ"א ס' תרי). הנשים לא יקשטו עצמן בתכשיטים כמו שבת ויום טוב מפני אימת יום הדין (משנ"ב תרי"ט).
- חליצת הנעלים** – יחלוץ ימין תחילה, שזו חליצה של מצווה (ראי"ה קוק).
- טלית** – מתעטפים בטלית בברכה מבעוד יום, כדי להתפלל ערבית כשעטופים בטלית, שבכך יתפלל באימה, וביראה ובכוונה (רדב"ז, כה"ח, חזון עובדיה). אם הגיע כבר בין השמשות יתעטף בלי ברכה.
- תפילה זכה / "לך אלי תשוקתי"** – ראוי להחמיר להתוודות שוב לאחר הסעודה קודם חשיכה (משנ"ב תרז, א - לחוש לדעת הרמב"ן), ולכן נוהגים האשכנזים לומר "תפילה זכה" לפני או אחרי אמירת "כל נדרי" (חיי"א, משנ"ב), והספרדים נוהגים לומר את הפיוט "לך אלי תשוקתי" (המיוחס לרבי יהודה הלוי) שיש בו דברי וידוי (כף החיים).
- פיוס** – עבירות שבין אדם לחבירו אין יו"כ מכפר עד שיפייס חבירו, ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו (שו"ע ס' תרו, א), וכל שכן אביו ואמו (בא"ח). וטוב שהחזון יכריז קודם כל נדרי ויאמר: "רבותי תמחלו זה לזה", ויאמרו הקהל: "מחלנו", ובכך מעורר באותה שעה סנגוריא למעלה על ישראל (בא"ח שם אות ה). ואם יודע שעשה דבר מסויים לחבירו אינו יוצא ידי חובה במחילה כללית כזו (משנ"ב שם ג).

"כי הנשמות מתראות לפניו ביום זה, בסוד הבינה שהיא שורש אל הנשמות, והנשמות הנכנעות בתשובה הם המעוררות התשובה העליונה, ועתה אם ימצא בינו לבין חבירו מינא, הריהו מפריד ומחלק השורש העליון וכמעט מכנים בו שנאה שהוא פרוד, ואיך אפשר שיושפע עליו אור התשובה" (של"ה ח"ג מסכת יומא, תורה אור, ה)

יום הכיפורים – יום חמישי י' תשרי

"אמר ר' עקיבא: אשריכם ישראל! לפני מי אתם מיטהרים? ומי מטהר אתכם? אביכם שבשמים, שנאמר 'וְיִרְקְתִּי עֲלֵיכֶם מִן הַשָּׁמַיִם' וְיִמְחָקְתֶּם", ואומר "מְקַוֶּה יִשְׂרָאֵל ה'", מה מְקַוֶּה מטהר את הטמאים, אף הקב"ה מטהר את ישראל" (משנה סוף מסכת יומא)

איסור מלאכה וחמשה עינויים

- ביום הכיפורים הלילה והיום שווים ואין הבדל בחומרת האיסור בין הלילה ליום. הדברים האסורים ביום הכיפורים הם – מלאכה וחמשה עינויים: אכילה ושתייה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המיטה.
- איסור מלאכה ואיסור אכילה ושתייה – לכל הדעות הינם מהתורה וחייב עליהם כרת (שו"ע ס' תרי"א, א). שאר העינויים (רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המיטה) – אינם בחיוב כרת, ונחלקו הראשונים האם על כל פנים אסורים הם מהתורה (שאילתות, בה"ג, רמב"ם), או אינם אסורים אלא מדברי חכמים (ר"ת, ר"י, רא"ש). **למעשה**: יש מחמירים שכולם מהתורה (משנ"ב תרי"א, ג) ויש מקילים שאינם אלא מדרבנן (חזו"ע).

1 – אכילה ושתייה

- הגדרת האיסור** – אסור לאכול או לשתות אפילו כל שהוא (שו"ע תרי"ב, ה), ואפילו דבר שאינו ראוי לאכילה או לשתיה, כגון דבר מר, אסור (משנ"ב שם טו). וכן אסור לשטוף את פיו במים (שו"ע ס' תקס"א, ג).
- חולה ומעוברת** – חייבים להתענות אם אין סיבה מיוחדת לסכנת נפשות. אם יש סכנת נפשות ישות 'שיעורים' (כמבואר לקמן), ואם גם בזה יש סיכון יאכלו וישתו כרגיל כדי צורכם ולא יותר (לגבי מעוברת אם התחילו צירים או ירידת מים צריכה לשתות הרבה ומיד). "המחמיר על עצמו הרי זו חסידות שטות, ועל זה נאמר אך את דמכם ... ומאכילים אותו בעל כרחו, וא"צ כפרה על זה, דאונס רחמנא פטריה" (משנ"ב, כה"ח).
- יולדת** – תוך שלושה ימים ללידה – לא מתענה כלל (ואם מרגישה שאין לה בעיה לצום תאכל פחות מכשיעור). [שלושה ימים ללידה נמנים מעת לעת, והיו 72 שעות בדיוק משעת הלידה (משנ"ב תרי"ז, ג)]. משלשה

2 – רחיצה

- הגדרת האיסור** – אסור לרחוץ במים, בין בחמין בין בצונן, ואפילו להושיט אצבעו במים אסור (שו"ע ס' תרי"ג).
- להעביר לכלוך** – לא אסרו אלא רחיצה של תענוג, לכן הסרת לכלוך או זיעה מרובה מותרת (שו"ע שם). מ"מ מי שאינו צריך לרחיצה זו כל כך, נכון להחמיר שלא לרחוץ בשביל להעביר זיעה (משנ"ב תרי"ג, ב).
- נטילת ידים** – בכל מקרה שצריך נטילת ידים, יטול עד סוף קשרי

- אצבעותיו (ש"ע שם). לברכת כהנים נוטלים עד פרק כף היד (משנ"ב), וכן חולה או קטן שאוכל לחם נוטל עד הפרק (ש"ת לבושי מרדכי).
- **רחיצת פנים** – איסטניס שאין לו ישוב הדעת עד שירחץ פניו, למנהג הספרדים רשאי לרוחצם (ש"ע שם, ד), והאשכנזים נהגו להחמיר (רמ"א שם), ומ"מ מותר ללחלח אצבעו ולהעביר לכלוך שבעיניו (משנ"ב שם).

3 – סיכה

- **הגדרת האיסור** – אין לסוך בשמן או מי בושם, אבל לצורך רפואה מותר (ש"ע תרי"ד), באופן שאין בזה איסור רפואה בשבת (משנ"ב שם).
- **דאודורנט** – אם ע"י מריחה ודאי אסור משום מלאכה, ואם ע"י ספריי, צריך עיון, שהרי סיכה ביוה"כ אסורה אף אם היא רק להעביר זוהמא (ובזה חמור מט' באב), ולמעשה יש להחמיר (הגר"ש"א, הגר"נ קרליץ).

4 – נעילת הסנדל

- **הגדרת האיסור** – אסור לנעול סנדל או מנעל של עור (ש"ע תרי"ד, ב), וכן אסור מנעל שנראה כעור משום מראית עין (מנח"ס ח"ב נג ב).
- לכתחילה נכון להחמיר לנעול מנעל שמרגיש בו קושי הקרקע (משנ"ב).
- ירדו גשמים, או שצריך להיכנס למקום שיש שם לכלוך וצער ללכת שם – מותר לנעול מנעלי עור (ש"ע שם, ד).

5 – תשמיש המיטה

- **ריחוק** – נוהגים איסור בלילה וביום ככל ההרחקות שנוהגים בזמן שהאשה נידה. אסור לישן באותה מיטה, אסור ליגע באשתו ואסור להושיט דברים מידו לידה (ש"ע ס' תרטו ומ"ב שם). במקום צורך אפשר להקל ביום בהרחקות ובנגיעה שאינה של חיבה (כה"ח, בא"ח, חזו"ע).

אכילה ושתייה ל"שיעורין"

- **"לשיעורין"** – חולה או מעוברת שצריכים לאכול, מאכילים אותם תחילה ל"שיעורין", והיינו שאוכלים מעט מעט שלא יצטרף לשיעור האסור מהתורה, ומפסיקים בין אכילה לאכילה או בין שתייה לשתייה.
- **כמות האכילה** – יאכל כשני שליש ביצה, שביעור זה הוא ודאי פחות משיעור החייב (ש"ע ס' תריח, ז). במידות של ימינו יוצא כ-30 סמ"ק (בקופסת גפרורים יש כ-25 סמ"ק) ובמקום צורך אפשר עד 35 סמ"ק.
- **שיעור הזמן בין אכילה לאכילה** – לכתחילה 9 דקות, ובמקום הצורך עד 4 דקות (הגר"א נבנצל). עדיף לצמצם את הזמן ולא להוסיף בשיעור.
- **כמות השתייה** – יש להחמיר ששיעור כמלוא לוגמיו באדם בינוני הוא רוב רביעית ואע"פ שלענין חיוב חטאת הוא שיעור גדול יותר – קצת פחות מרביעית (ביאור הלכה ס' רע"ג ס' יג), ולכן ישתה פחות מרוב רביעית. במידות של ימינו יוצא עד כ-40 סמ"ק (באדם בינוני).

- **שיעור הזמן בין שתייה לשתייה** – לכתחילה צריך לשהות כמו השיעור הגדול של האכילה (9 דקות), ואם אי אפשר די בהפסקה של זמן שתיית רביעית בין שתייה לשתייה (בערך 5 שניות).
- **צינור** – אכילה ושתייה אין מצטרפים, לכן מותר לאכול בזמן שממתין בין שתייה לשתייה, וכן לשתות בזמן שממתין בין אכילה לאכילה.
- **עליה לתורה** – האוכל לשיעורין יכול לעלות לתורה (גרש"א, חזו"ע).
- **מתחילת הצום** – עדיף לאכול או לשתות מתחילת הצום לשיעורין ולא להתחיל לצום ולבסוף להזדקק לאכול כשיעור (הליכות שלמה).

דין קטנים

- **אכילה ושתייה: קטנים פחות מגיל 9 שנים** – אין מענים אותם ביוה"כ אפילו לא לשעות, וצריך למחות בידם אם רוצים לצום (ש"ע ס' תרטז, רמ"א ומשנ"ב). **לאחר גיל 9** – מחנכים אותם ל"שעות", שכפי כוחם מאחרים את זמן הסעודה ממה שרגילים, ואם הקטן כחוש מחנכים ל"שעות" מגיל 10. **מגיל 11/12** – בין זכר בין נקבה יתענו כל היום כדי שיתחנכו במצוות אא"כ הוא כחוש. [כך נהגו הרבה לצום אם יודעים בבירור שיכולים (הלכות חג בחג עמ' שפד). דעת הרב עובדיה יוסף שבזמננו שנחלשו הגופות יתענו עד חצות היום ולא יותר (חזו"ע עמ' ש"מ). ודעת הרב אוירבך (הליכות שלמה יוה"כ פ"ו אות דז) שאפילו ביוה"כ הסמוך לבר מצוה א"צ להשלים, והוסיף (שם הערה 67) שמה שיש נהגו לצום בג' צומות הסמוכים לבר מצוה אין שום מקור לדבר].
- **יותר מכדי צורכם** – אין צריך להקפיד שלא יאכלו יותר מכדי צורכם (חזו"ע עמ' שלג, הלכות חג בחג עמ' שעה). כמו כן אין למנוע מהם מיני מתיקה (כך הוכיח הגאון ר' אשר וויס ממה שלא הוזכר דין זה בפוסקים).
- **נעילת הסנדל** – אף תינוקות אסורים, שאין זה עינוי לקטן אם לא ינעול (ש"ע ס' תרטז). אם הקטן נועל מעצמו א"צ למחות בידו (משנ"ב).

ענייני התפילות

- **ברוך שם כבוד מלכותו** – אומרים בקול רם (טור). וצריך להפסיק בין תיבת "ברוך" לתיבות "שם כבוד מלכותו" (חזו"ע עובדיה). טוב לאומרו עם הציבור ולא להאריך בשמע ישראל (יסוד ושוש העבודה).
- **מאה ברכות** – צריך לכוון להשלים במשך כל היום מאה ברכות בשמיעת ברכות העולים לתורה והפטרה, ובברכה על מיני בשמים. כל זמן שלא הסיח דעתו מלהריח הבשמים – אסור לחזור ולברך, שהרי זה ברכה שאינה צריכה (משנ"ב תריב, ח). על מי בושם ועל טבק לא מברכים – שהם ריח שאין לו עיקר (משנ"ב שם).
- **השתחויות במוסף** – צריך להפסיק במשהו בין פניו לרצפה. אפשר לחצוץ עם הטלית (משנ"ב תרכא, יד). פשט המנהג שגם החזן כורע, וטוב אם יוכל לברוע בלי לעקור רגליו (משנ"ב שם טז).

מוצאי יום הכיפורים

- נר שהודלק ממנו. אם אין לו 'אור ששבת' – לא יברך (בה"ל ס' תרכ"ד).
- **שמחה** – "אוכלים ושותים ושמחים במוצאי יום הכיפורים, דהוי קצת יום טוב" (רמ"א סוף הלכות יום הכיפורים).
- **סוכה** – המדקדקים במעשיהם יתחילו לבנות הסוכה מיד במוצאי יוה"כ, כדי לצאת ממצוה למצוה (רמ"א סוף תרכד), ולמחרת יסימו כולה (משנ"ב סוף תרכה). [שמצוה הבאה לידו אל יחמיצה (רמ"א שם)].
- **השכמה** – משכימים לבית הכנסת ביום שאחרי יוה"כ, כדי שלא יראה ח"ו שהיינו נכנעים לה' יתברך רק בעת שהיינו צריכים לבקש על דיננו.

- **צאת הצום** – תקיעת שופר אחר צאת הכוכבים, היינו 20 דקות אחר שקיעה, אבל הבהלה כ-35 דקות אחר השקיעה (השנה - 19:00).
- **שתיית מים** – אם יש צורך אפשר לומר: 'ברוך המבדיל בין קודש לחול', ולשתות לפני הבהלה (חזו"ע עובדיה עמ' שפח).
- **ברכת לבנה** – מתוך ששמחים אנו בכפרת עוונותינו מקדשים את הלבנה אף בלא לטעום (משנ"ב תכו, יא). טוב לנעול מנעלים קודם, אך לא יפסיד בשביל זה מלבד על הלבנה "ברוב עם".
- **הבדלה** – אומרים 'אתה חוננתנו'. אין מברכים על בשמים. מברכים על הנר, ואין מברכים אלא על 'אור ששבת', והוא אור שדלק כל החג או

"וכמו שבכלל ישראל כן בפרט, כל איש נטהר לבו, ואף אם עדיין אינו מרגיש, מכל מקום יש להאמין באמונת אומן שכן הוא בשורש נשמתו, בת קול יוצאת במוצאי יום הכיפורים, ואומרת: "לך אכול בשמחה לחמך" (שם משמואל, מוצאי יוה"כ תרע"ח).